

## ΑΠΟ ΤΙΣ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΓΝΩΜΕΣ ΤΟΥ Κ. ΠΑΛΑΜΑ

Τῶν πραγμάτων ἡ σημασία δὲ βρίσκεται τόσο στὰ ἴδια πράγματα, ὅσο στὴν ὥρα καὶ στὸν τρόπο πού τὰ μεταχειρίζεται κανεὶς· καθὼς τὰ πράγματα δὲν εἶναι οὔτε ποιητικὰ οὔτε ἀντιποιητικὰ, γίνονται μονάχα ἀπὸ ἐκεῖνο πού ἐμπνέεται ἀπὸ αὐτά, σύμφωνα μὲ τὴν ποιητικὴ του δύναμιν ἢ τὴν ἀντιποιητικὴ του ἀδυναμία.

\*  
\* \*

Χρειάζεται κάποιο ποσὸν ἐνέργειας ἀνάλογης πρὸς τὴν ἐνέργεια τοῦ ποιητῆ ἀπὸ μέρος τοῦ ἀνθρώπου πού θέλει νὰ χαρῇ τὸν ποιητῆ.

\*  
\* \*

Ἐπιστημονικὸς θετικισμὸς καὶ ἰδεοληψία μεταφυσικὴ, ἀχώριστη, σὲ κάποιο πάλεμα ἢ σὲ κάποιο πλευρῶμα πού πάει νὰ γίνῃ ἁρμονία. Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα μιᾶς διανοητικῆς διπρωσωπίας μέσα μου.

\*  
\* \*

Ἔχω τὴ συνείδηση πὼς ἓνας δὲν εἶμαι. Εἶμαι ὅχι μὲ τὸ, ἀλλὰ μὲ τὰ ἐ γ ὡ μου.

\*  
\* \*

Ξέρω πὼς ἡ Ἐπιστήμη μπορεῖ μόνη νὰ μὲ μπάσῃ σ' αὐτὸ πού λέμε ἀ λ ῆ θ ε ι α, ὅταν μὲ λόγια δὲ θέλουμε νὰ παίζουμε. Καὶ πάλι ἔρχεται τὸνευρο τὸ μεταφυσικὸ καὶ μοῦ βαθαίνει ἀπειροστὰ τοὺς ὀρίζοντες.

\*  
\* \*

... Κ' ὕστερα ἔβλεπα πὼς εἶμαι ὁ ποιητής, πού θέλει νὰ κλείῃ μέσα στὸ στίχο του τοὺς πόθους καὶ τὰ ρωτήματα τοῦ παντοτινοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ πολίτη τίς ἔγνοιες καὶ τοὺς φανατισμούς· μπορεῖ νὰ μὴν εἶμαι ἄξιος πολίτης· μὰ δὲν μπορεῖ νὰ εἶμαι μονάχα ὁ ποιητής τοῦ ἑαυτοῦ μου· εἶμαι ποιητής τοῦ καιροῦ μου καὶ τοῦ γένους μου.

\*  
\* \*

Δὲν εἶμαι ἀπὸ κείνους πού ἀνοίγουν προγράμματα στὸ ἔργο τοῦ

ποιητῇ· ἐλεύτερα θὰ δουλέψῃ, καὶ μόνον ἀκούγοντας τὴν ὅποια φωνὴ τῆς καρδιᾶς του. Μὰ ἡ ἀλήθεια αὐτὴ δὲ μ' ἐμποδίζει νὰ στοχάζομαι πὼς ἡ ποίησις μας θάποχτήσῃ τὰ πολυτιμώτερα λουλούδια της, ἂν ἀκολουθήσῃ τὴν παραγγελίαν τοῦ Βαλαωρίτη· ἂν ἀκουμπήσῃ στὴν Ἑθνικὴ Ἱστορίαν... Τὰ μεγάλα ἐθνικὰ ἰδανικά ὅταν ἀνθίζουν καὶ ζοῦνε στὸ σπίτι τοῦ καθενός, ὁ ποιητὴς τοὺς χτίζει παλάτια, μὰ ὅταν ξεπέφτουν καὶ ὁ καθένας τὰ διώχνει ἀπὸ τὸ σπίτι του, ὁ ποιητὴς τὰ παίρνει στὸ καλύβι του καὶ ἄσυλο τοὺς δίνει.

\*  
\* \*

Δὲν τὰ καταφρονῶ τὰ σύγκαιρα· γεννημένα γιὰ νὰ οἰστρογη-  
λατήσουν τὸν ποιητὴ, νὰ τοῦ δυναμώσουν τὴ φωνή, νὰ τοῦ μεστώ-  
σουν τὴν ἔκφραση, νὰ τὸν κάμουν νὰ κοινωνήσῃ τὸν ἀκοινωνήτο  
μὲ τὰ πράγματα γύρω του, χωρὶς νὰ φοβηθῇ κανένα ξεπεσμό κανενὸς  
εἶδους ὁ φτωχοπερήφανος αὐτὸς ρυθμοκόπος ποὺ λέγεται ποιητής.

\*  
\* \*

Ἡ Φαντασία δὲν τοῦ δίνει τοῦ ποιητῇ μονάχα τὴ δύναμη  
νὰ δημιουργῇ, μὰ καὶ τὴ χάρη νὰ αἰσθάνεται.

\*  
\* \*

Τὸ ἐγὼ τοῦ ποιητῇ ποιεῖ νὰ εἶναι συνηθισμένο, κοινό. Ἡ  
Τέχνη τὸ δείχνει σὰν κάτι ἀσυνήθιστο, σ' ἕνα ξεχώρισμα ἀριστο-  
κρατικό. Μὲ τὴ δύναμή της ποὺ πηγάζει ἀπὸ μόνη της τὴν ὠραιότη,  
καὶ χωρὶς κανένα ἔξω ἀπὸ τὸν ἴδιο της τὸν ἑαυτό, σκοπὸ καὶ  
γύρεμα, δύναμη ἀπάνω ἀπ' ὅλα ἡ Ποίηση, κοινωνικὴ, τὸ βαθυστό-  
χαστο ἐγὼ τοῦ ποιητῇ, μᾶς τὸ παρουσιάζει καταδεχτικὸ καὶ γλυκο-  
μίλητο, καὶ πόσο ἀνθρώπινο!

\*  
\* \*

Οἱ ἄνθρωποι δὲν διαφέρουν ἀναμεταξὺ τοὺς ἀπὸ τὰ φρονή-  
ματα. Διαφέρουν ἀπὸ τοὺς λόγους ποὺ τοὺς πείθουν νὰ ἔχουν αὐτὰ  
τὰ φρονήματα... Κ' ἔτσι συμβαίνει πολὺ συχνὰ νὰ μᾶς φέρουν  
ἐμετὸ καὶ νὰ μᾶς ἀνοίγουν τοὺς κρουνούς τῆς ἀντιλογίας, οἱ  
ὁμόφρονες.

\*  
\* \*

Ἐν' ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ τὴν καταρτίζουν τὴν ποιητικὴν διά-  
θεση, καὶ ἡ τεμπελιά. Ἡ κατάστασις ποὺ ὀνειρεύεται,

χαϊδεύει, φιλαργυρεύεται τὰ πλάσματά της· καὶ τὰ κρατᾷ στὸ κυμά-  
τισμα τοῦ μισοτελειωμένου καὶ ἀσχημάτιστου.

\* \* \*

Στοὺς ἄλλους ἀνίσως ἐπιθυμεῖς ν' ἄρεσης καὶ στὴ μνήμη τους  
νὰ ζῆς, καθὼς ἐπιθυμεῖ καὶ καθὼς ζῇ ὁ ποιητής κι ὁ τεχνίτης, ποτὲ  
μὴν κάνεις τὸ ἔργο σου γιὰ τοὺς ἄλλους· κάνε το πάντα γιὰ τὸν  
ἑαυτό σου. Μέσα του βρίσκονται οἱ ἄλλοι.

\* \* \*

Ἡ Ἐπιστήμη δὲν κρυώνει καὶ δὲ νοθεύει τὴν ἔμπνευση τὴν  
ποιητική· ξεσταίνει καὶ βαθαίνει καὶ μεγαλώνει τὴν ποίηση.

\* \* \*

Νὰ γράφουμε καθὼς μιλοῦμε: ἀρχὴ ἀλαφροστόχαστη, πηγὴ  
κακῶν. Νὰ γράφουμε καθὼς π ρ έ π ε ι νὰ γράφεται ἡ γλώσσα πού  
μιλιέται· νὰ ἡ ἀρχὴ τοῦ σωστοῦ.

\* \* \*

Ἄν εἶναι γραμμένο νὰ ξαναζήσουμε, μὲ τὸ τραγούδι θὰ ξανα-  
ζήσουμε καὶ στὸ τραγούδι μέσα.

\* \* \*

Ἡ ποίηση τὸ στεφάνωμα εἶναι τοῦ στοχαστικοῦ ὄνειρου.

\* \* \*

Δὲν ὑπάρχουν κανόνες πού γεννοῦν τὰ ὠραῖα ἔργα. Ὑπάρχουνε  
μονάχα τεχνίτες μεγαλοφάνταστοι πού γίνονται κανόνες οἱ ἴδιοι  
γιὰ τοὺς ἴδιους.

\* \* \*

... ὅμοια καὶ ὁ ποιητής, κάθε φορὰ πού θάμπη σὲ μιὰ καθα-  
ρώτερη καὶ σὲ μιὰ ὑψηλότερη συνείδηση τοῦ ἔργου του, ὅσο κι ἂν  
εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὸ φιλόσοφο, φιλόσοφος εἶναι κ' ἐκεῖνος.

\* \* \*

Ὁ λόγος εἶναι δύναμη πού φτάνει τὸ κράτος του πολὺ πὺ  
μακριὰ παρ' ὅσο μπορεῖ νὰ φτάσῃ τὸ κοντύλι τοῦ ζωγράφου.

\* \* \*

... Γιατὶ αὐτὸ ἴσα ἴσα τὸ ἐπιστημονικὸ περιμάζωμα τῆς ἐθνι-  
κῆς μας γλώσσας εἶναι μαζί κ' ἕνας ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους μάρ-

τυρες, τῆς ζωῆς τῆς γλώσσας αὐτῆς κι ὁ μάρτυρας αὐτὸς μᾶς λέει, ἀνάμεσα στᾶλλα, πὼς ἡ δημοτικὴ μας γλῶσσα εἶναι καὶ ἡ μόνη σωστὴ κληρονόμος τῆς ἀρχαίας, εἶναι ἀκόμα καλότερα, αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ἀρχαία μὲ νέο παρουσίασμα, κι αὐτὴ πρέπει νὰ καλλιεργηθῇ πρῶτ' ἀπ' ὅλα

\*  
\* \*

Ρωμηοί! Τὸ ὄνομα κάθε ἄλλο εἶναι παρὰ ντροπὴ. Ἄν δὲν τὸ περιζῶνει ἀγριιλῆς στεφάνι ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία, τὸ ἀνυψώνει στέμμα ἀκάνθινο μαρτυρικὸ καὶ θυμάρι μοσκοβολᾷ καὶ μαρουτίη.

\*  
\* \*

Ἡ ὁμορφιά ἡ ἀθάνατη πῆρε μιὰν ἄφταστη σάρκα κ' ἔγινε τραγοῦδι.

\*  
\* \*

Ἡ Ποίηση αὐτόνομη. Βέβαια συγγενεὺς μὲ πολλὰ στοιχεῖα γύρω της κ' ἐπηρεάζεται ἀπὸ πολλὰς δυνάμεις ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο της· μὰ συγγενεὺς πρῶτ' ἀπ' ὅλα μὲ τὸν ἑαυτὸ της κ' ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν ἴδια της τὴ συνείδηση.

\*  
\* \*

Νὰ στοχάζεσαι μόνο πὼς τὰ πιὸ δυνατὰ καὶ πιὸ πολυγύρευτα ἔργα φυτρώνουν συχνὰ πυκνὰ μέσα στὸ περιβόλι τοῦ ντόπιου, καὶ πὼς ὁ ποιητὴς εἶναι τῆς πολιτείας καμάρι καὶ πορτοφύλακας.

\*  
\* \*

Καὶ μήπως ἡ Ἰδέα δὲν εἶναι δύναμη, καὶ μήπως δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴν τιμὴ τῶν πραγμάτων ἓνας ὑψηλότερος κύκλος, κύκλος ποὺ μέσα του λείπει τὸ ξεχώρισμα θεωρίας ἀπὸ τὴν πράξη, καὶ ποὺ μέσα του ὁ λόγος εἶναι βλαστάρι τῆς ἐνέργειας καὶ ποὺ ἓνα καλλιτέχνημ' ἀξίζει ἴσα μὲ μιὰν ἀνδραγαθία;

\*  
\* \*

Ἡ ποίηση καλὰ καλὰ δὲν τρέφεται παρὰ μὲ τρεῖς τέσσερες γενικώτατες καὶ κοινότατες, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Νῶε, ἀλήθειες τῆς καρδιάς καὶ τῆς σκέψης, καθὼς ἓνα δέντρο, ὅσο κι ἂν εἶναι πλούσια, σὰν πρωτόφαντὴ ἡ βλάστησί του, δὲ μεγάλωσ' ἔτσι παρὰ μὲ νερό, μὲ ἄερα, μὲ γῆ σὰν ὅλου τοῦ κόσμου. Ὅμως ὅπως βαραίνουνε στὸ δέντρο κάποιοι ἄλλοι ὄροι σχετισμένοι μὲ τὴν καλλιέργεια ποὺ ἀξιώθηκε νὰ βρῇ, ἔτσι λογαριάζεται μέσα σ' ἓνα ποίημα, γιὰ τὴν

ἄξια του καὶ ἡ τέχνη του, στὴ γλῶσσα, στὸ μέτρο, στὸ στίχο, εἴτε γιατί πρωτότυπα συνταιριάζει τὰ γνωρισμένα, εἴτε γιατί συνεχίζει ἐντελέστερα τὰ παραδομένα. Κάθε Ποιητὴς ποὺ ἀξίζει εἶναι καὶ τεχνίτης ἄξιος.

\* \*

Τὰ ἰδανικά τῶν ἐθνικῶν εἶναι σὰν τὰ ὠραῖα τραγούδια. Ὅσο ἀπομένει κι ὅσο ἀντιχτυπᾷ ἡ ξεχωριστὴ ὁμορφιά τους μέσα στοὺς λογισμοὺς καὶ μέσα στὶς καρδιὰς τῶν ἱκανῶν νὰ τὰ νοήσουν καὶ νὰ τὰ αἰσθανθοῦν, τὰ ὠραῖα τραγούδια ζοῦνε δοξασμένα, ἀθάνατα· ἀρχίζει νὰ ξανανοίγεται ἡ φήμη τους; νὰ ξεφυτρώνουν ἄστοχα καὶ πολυθόρυβα παντοῦ καὶ πάντοτε, στὰ χεῖλη τοῦ καθενὸς νὰ παραλάζουν καὶ νὰ σακατεύονται στὰ πανηγύρια καὶ στὰ μεθοκοπήματα τῶν ὄχλων; Τὰ ὠραῖα τραγούδια ψευτίζουν, μολύνονται. Τῶν ὠραίων καὶ τῶν μεγάλων ἡ ταιριαστὴ ζωὴ ἀνθίζει καὶ θαυματουργεῖ μέσα στοὺς ἀπόμερους, δυσκολοπλησίαστους ναοὺς· ὄχι μέσα στοὺς καπνοὺς τοῦ καπηλαιοῦ, μέσα στὴ βοή τοῦ λαχανοπάζαρου.

\* \*

Ὅ,τι δὲ χωράει νὰ ζήσει στὴ ζωὴ βρίσκει τόπο ν' ἀπλωθῇ καὶ ν' ἀνθοβολήσῃ στὴν τέχνη, ὅσο νὰ γίνῃ ἄξια ἡ ζωὴ νὰ τὸ χωρέσῃ, ὕστερ' ἀπὸ καιροὺς κι ἀπὸ αἰῶνες.

\* \*

Βέβαια ἡ φιλολογία ἀπὸ τὸ ἐγὼ ἀρχίζει, τὸ ἐγὼ δείχνει, καὶ χωρὶς ἐγὼ δὲν εἶναι τίποτε. Μὰ ἡ τέχνη ἐκείνη μέσα στὴ φιλολογία πιὸ πολὺ ἀξίζει, ποὺ τὸ ἐγὼ της εἶναι ἀπομωνωμένο, μὰ μπορεῖ καὶ ἀγκαλιάζει ὅλον τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον, σὰν τὸ φῶς.

\* \*

Ἡ θεωρία εἶναι μιὰ πράξις ποὺ ἀκόμα δὲν ἐνεργήθηκε.

\* \*

Βέβαια γιὰ νὰ κηρύξω τὴ ζωὴ καὶ τὴν ὁμορφιά, κι' ὅλα τὰ δικαιώματα τῆς γλώσσας ποὺ βύζαξα μὲ τῆς μητέρας μου τὸ γάλα, μοῦ φτάνει τὸ αἶσθημά μου· κι' ὅλων τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου οἱ ἀγῶνες δὲ θὰ δίνονταν γιὰ νὰ μὲ πείσουν πὼς ἔχω ἄδικο καὶ νὰ μοῦ τὸ σβύσουν τὸ αἶσθημα.

\* \*

Ὁ θυμὸς καὶ τὸ μῖσος μπορεῖ νὰ σπείρουν ἔργα ἀλήθειας καὶ ὁμορφιάς.

“Ο,τι χυδαῖο εἶναι γιὰ τὸν καθένα παύει νὰ εἶναι γιὰ τὸν ποιητῇ, φτάνει νὰ τοῦ χρειάζεται τὸ χυδαῖο γιὰ νὰ παραστήσῃ ἐκεῖνο πὺ θέλει. Ὅσοι πειράζονται ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ χυδαιότητα τοῦ ποιητῇ στὰ φερσίματα ἢ στὰ λόγια τῶν ἡρώων του, θὰ εἰπῇ πὺς δὲν ἔχουν αἰσθητήρια γιὰ τὴν ποίησι.

\* \*

Τὰ ἔργα τόσο εἶναι ζωντανότερα καὶ ὠραιότερα καὶ τόσο πιὸ δική τους ἔχουν τὴν αἰωνιότητα, ὅσο περισσότερο, ἢ σιγὰ μᾶς ψιθυρίζουν ἢ μᾶς σαλπίζουν, καὶ τὰ καθήκοντα, σὰν ἀγάπες.

\* \*

Ἡ ποίησι δὲν εἶναι μήτε γιὰ τὸν ὄχλο, μήτε γιὰ τοὺς λίγους μετρημένους. Εἶναι γιὰ τὸν αἰώνιο τὸν ἄνθρωπο.

\* \*

Ἡ ἰδέα τῆς ζωῆς πρέπει νὰ εἶναι τόσο στενὴ καὶ τόσο γαληνὴ, ὅσο πλατεῖα καὶ πολυκύμαντη ἡ ἰδέα τῆς τέχνης. Γιὰ νὰ ἔχω καιρὸ καὶ τρόπο στὴ ζωὴ νὰ πλάθω τὴν τέχνη.

\* \*

Τὰ ἔργα τὰ δοκιμάζω στὸ δικό μου θέατρο· στὸ θέατρο τῆς φαντασίας μου.

\* \*

Ὅσο πιὸ ἀπλά, ὅσο πιὸ πνευματικὰ τὰ μέσα, τόσο πιὸ μεγάλο, τόσο πιὸ ἀγνὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Ἄν ἡ Τέχνη εἶναι θρησκεία, Πνεῦμα ὁ Θεός !